

ИСЛОМ ҲУҚУҚИ ТИЗИМИДА МАЗҲАБСИЗЛИК МУАММОСИНИНГ ШАКЛЛАНИШ САБАБЛАРИ

Mardonov Xayrulla Maxmudovich

- Hoja Vuxoriy o'rta maxsus islom bilim yurti fiqh fani o'qituvchisi.

Аннотация: Ислом ҳуқуқи (фиқҳ) тизимида мазҳабсизлик (non-madhabism) муаммоси замонавий мусулмон жамиятида кузатиладиган муҳим тенденциялардан биридир. Ушбу мақола мазҳабсизликнинг шаклланиш сабабларини, жумладан, шахсий ижтиҳоднинг ортиқча даъвоси, уламоларнинг рўлини инкор этиши, салафий ва бошқа оқимларнинг таъсири, шунингдек, тарихий ва ижтимоий омилларни таҳлил қилади. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, мазҳабсизлик фиқҳий билимларнинг тўлиқ тушуниш йўқлиги ва ушларнинг шариатга бевосита мурожаат қилиш истаганлиги билан боғлиқ. Мақола тавсиялар орқали мазҳабларнинг зарурлигини таъкидлайди ва умумий исломий бирликни сақлаш учун илмий-таълим йўналишларини таклиф этади. Тадқиқот илмий-назарий характерга эга бўлиб, тарихий манбалар ва замонавий тадқиқотларга таянади. Мазҳабсизликнинг оқибатлари – шариатни нотўғри талқин қилиш ва тафриқага олиб борадиган хавфлар ҳақида ҳушёрлик юзага келтирилади. Ушбу иш ўзбекистонлик илмхонлар учун долзарб бўлиб, аҳли сунна ва жамоа эътиқодини кучайтиришга хизмат қилади.

Калит сўзлар: Мазҳабсизлик, ислом фиқҳи, ижтиҳод, салафий оқимлар, шариат талқини, уламолар роли, фиқҳий бирлик.

Кириш

Ислом ҳуқуқи тизими фиқҳ мазҳаблари орқали шаклланган бўлиб, улар Қуръон, суннат, ижмоъ ва қиёс каби далилларга таянади. Бироқ, замонавий даврда мазҳабсизлик (яъни, муайян мазҳабга эргашмаслик ва шариатни бевосита талқин қилиш) муаммоси кузатилади, бу мусулмонлар орасида

тушунмовчиликлар ва тафриқага сабаб бўлмоқда. Бу тенденция айниқса ёшлар орасида кенгаймоқда, чунки улар мазҳабларни "бидъат" деб ҳисоблаб, тўғридан-тўғри Қуръон ва ҳадисларга мурожаат қилишни афзал кўрмоқда.

Ушбу мақоланинг мақсади – ислом ҳуқуқи тизимида мазҳабсизлик муаммосининг шаклланиш сабабларини илмий таҳлил қилиш, уларнинг тарихий, ижтимоий ва илмий омилларини очиқ бериш. Тадқиқотнинг долзарблиги шундаки, бу муаммо мусулмон умматининг бирлигини бузади ва фикҳий хатоларга олиб келади. Иш назарий ва амалий аҳамиятга эга: у аҳли сунна ва жамоа мазҳабларининг зарурлигини исботлайди ва таълим тизимида мазҳабларни кучайтириш йўналишларини таклиф этади. Тадқиқот объекти – фикҳий мазҳабларнинг роли ва субъекти – замонавий мазҳабсизлик тенденцияларидир.

Адабиётларни ўрганиш

Мазҳабсизлик муаммоси илмий адабиётларда кенг муҳокама қилинган. Масалан, "Non-Madhabs: Understanding Potential Ramifications" мақоласида ёшлар орасидаги мазҳабга қарши тенденция шариатни нотўғри тушунишга олиб келадиган хавфларни таҳлил қилади. "Understanding the Four Madhhabs: The Problem with Anti-Madhhabism" асарларида ижтиҳод учун қатъий шартларнинг бузилиши ва усул ал-фикҳнинг ривожланиши зарурлиги таъкидланади. "The Problem of Studying Hadith Without the Madhhabs"да ҳадисларни мазҳабсиз ўрганиш фақеҳлар консенсусни бузиш хавфини келтириб чиқаради.

"Anti-Madhabism – A Bridge to Irreligion"да мазҳабсизлик қиёс (тақва)ни рад этиш орқали замонавий ҳукмлар чиқариш эшигини ёпиб қўяди. Википедия ва бошқа манбаларда мазҳабларнинг таърифи ва уларнинг фикҳий роли баён этилади. "Jurisprudential Madhhabism: A Middle Path between Two Extremes"да мазҳабсизлик ва тақлид ўртасидаги оҳанги йўл таклиф қилинади. Г'арб олмаларининг тадқиқотлари (масалан, "A Western Perspective on the Formation of Madhhab")да мазҳабларнинг ташқи таъсирлар билан шаклланиши танқид

қилинади. Ўзбекистон илмий адабиётларида (диплом ишларидан келиб чиқиб) мазҳабсизлик "бидъат" деб баҳоланади ва салфий оқимлар таъсири таъкидланади. Ушбу манбалар тадқиқотнинг назарий асосини ташкил этади, аммо ўзбек тилидаги янгилашлар камлиги ишнинг янгилигини таъминлайди.

Асосий қисм

Методология

Ушбу тадқиқот илмий-тарихий ва қиёсий таҳлил методларига таянади. Асосий манбалар – араб ва инглиз тилидаги илмий мақолалар, ҳамда диплом ишлари (масалан, "Мазҳаб ва мазҳабсизлик" Г'анийев Муродилжон, 2012). Тадқиқот эмпирик эмас, балки назарий характерга эга бўлиб, 10 та манбани ўрганишга асосланган. Қиёсий усул орқали мазҳабсизликнинг сабаблари тарихий контекстда (Аббосий давридан бошлаб) ва замонавий мисоллар билан солиштирилган. Тадқиқот этик нормаларга риоя қилиб, субъектларнинг фикрларини объектив баҳолайди.

Натижалар

Ислон ҳуқуқи тизимида мазҳабсизлик муаммосининг шаклланиш сабаблари қуйидагилардир:

Илмий билимларнинг етишмаслиги ва ижтиҳод даъвоси: Кўпчилик шахслар ижтиҳод учун қатъий шартлар (усул ал-фикҳ билими)ни билмасдан, тўғридан-тўғри Қуръон ва суннатга мурожаат қилади. Бу, айниқса, ёшлар орасида кузатилади ва фикҳий хатоларга олиб келади.

Замонавий оқимларнинг таъсири (салфийлик): Салфий ҳаракатлар мазҳабларни "бидъат" деб ҳисоблаб, фақеҳларнинг рўлини инкор этади. Бу оқимлар ҳадисларни мазҳабсиз талқин қилишни тарғиб қилади, натижада консенсус бузилиши мумкин.

Таълим тизимидаги камчиликлар: Замонавий таълимда мазҳаблар фикҳини ўргатиш етарли эмас, бу тушунмовчиликларга сабаб бўлади. Г'арб таъсири ва интернет орқали тарқалган нотўғри маълумотлар муаммони кучайтиради.

Ижтимоий ва сиёсий омиллар: Колониализм ва глобализация даврида исломий мероснинг етарли баҳоланмаслиги мазҳабларни "эски" деб ҳисоблашга олиб келди. Шахсий масъулиятнинг ортиқча таъкиди (no-madhhab sects) фикҳий бирликни бузади.

Тафриқа ва тақлидни рад этиш: Мазҳабсизлик қиёс ва ижмоъни инкор этади, бу шариатнинг замонавий масалаларга мослаштиришни қийинлаштиради. Тарихий мисол – Аббосий давридаги мазҳабларнинг шаклланиши, унда ушлар тақлидни зарурий деб билишган.

Ушбу сабаблар фикҳий тизимнинг барқарорлигини хавф остига қўяди ва уммат тафриқасига олиб келади.

Хулосалар

Ислом ҳуқуқи тизимида мазҳабсизлик муаммоси илмий билим етишмаслиги, оқимлар таъсири ва таълим камчиликлари билан шаклланади. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, мазҳаблар фикҳий бирликни таъминлайди ва уларсиз шариат талқини хавфли бўлади. Тавсиялар: таълимда мазҳабларни кучайтириш, уламоларнинг рўлини тарғиб қилиш ва салфий таъсирларга қарши илмий кампаниялар ўтказиш. Келажакдаги тадқиқотлар мазҳабсизликнинг ижтимоий оқибатларини ўрганиши мумкин. Бу иш аҳли сунна эътиқодини сақлашга хизмат қилади.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. **Ahmad ibn Hanbal.** *Musnad Ahmad*. Jild: 1, sahifa: 215, hadis raqami: 1851. Nashriyot: Muassasat ar-Risalah, Bayrut, Livan, 1998..
2. **K.A. Shermuxamedov va J.A. Karimov.** *Ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashning ma'naviy-ma'rifiy asoslari*. Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2018. – 130-bet.
3. **S.A. Semedov** – *Islamskiy Radikalizm v Sovremennom Mire: Sushchnost i Prichiny Vozniknoveniya*. 77-79 b.
4. Suyarov A.B., Педагогический подход учителя к проведению урока, INTERNATIONAL MULTI DISCIPLINARY JOURNAL FOR RESEARCH &

DEVELOPMENT eISSN 2394-6334 Impact factor: 7,854 Volume 12, issue 12 (2025)

5. A Boymurod o'g'li., Vergleichende analyse der Werke von Antara Ibn Shaddad in der Arabischen Literatur, ihrer stellenbereich und ihre Bedeutung in der Gegenwart, - GOLDEN BRAIN, 2025

6. Bekmuradovich, S. A. (2025). The usage of modern educational technologies in teaching a foreign language in higher educational institutions. Ta'lim, tarbiya va innovatsiyalar jurnali, 1(2), 180-184.

7. Begmamatov A., ARABISCHE LITERATUR IM VII. UND XVIII. MITTELJAHRHUNDERT - GOLDEN BRAIN, 2025 Issn: 2181-4120 Volume 3 | Issue 1 | 2025